

УДК 17:159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.9>

А. Г. Пилипко

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0811-1186>

член громадської організації

«Науково-дослідний інститут удосконалення систем управління»

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ЗДАТНОСТІ ЛЮДИНИ ДІЯТИ РОЗУМНО

Постановка проблеми. У сучасній філософській думці поняття доброчесності розглядається як фундаментальна характеристика моральної природи людини, що проявляється у здатності діяти розумно, відповідально та узгоджено із загальнолюдськими цінностями. Доброчесність не зводиться лише до набору етичних норм чи моральних приписів, а відображає внутрішню гармонію між знанням, волею та практичною дією. Проблема доброчесності актуалізується в умовах постмодерної кризи раціональності, коли моральні орієнтири втрачають універсальний характер, а індивід стикається з необхідністю самостійного вибору між численними моральними альтернативами. У цьому контексті доброчесність постає як здатність не лише розпізнавати добро, а й діяти відповідно до нього, тобто поєднувати розумове усвідомлення зі свідомою практичною поведінкою.

Значення доброчесності як ознаки здатності людини діяти розумно виявляється у контексті взаємозв'язку між моральною автономією особистості та соціальною відповідальністю. Людина, яка є доброчесною, не просто підкоряється зовнішнім етичним вимогам, а осмислює їх крізь призму власного морального досвіду і можливих наслідків своїх дій, формуючи внутрішню систему саморегуляції. Такий підхід набуває особливого значення для розв'язання практичних завдань, пов'язаних із формуванням зрілої громадянської позиції, утвердженням культури довіри, відповідальності та етичного лідерства у суспільстві. В умовах глобальної нестабільності, інформаційних маніпуляцій і морального релятивізму доброчесність стає не лише моральною категорією, а й соціальною необхідністю, адже забезпечує єдність між раціональним мисленням і моральною дією, між особистісною свободою та спільним благом.

Разом з цим, доброчесність не є вимірюваним критерієм оцінки дій та рішень людини, що не дозволяє застосовувати її як індикатор безпечної та гармонійної поведінки людей, як суб'єктів суспільних відносин.

Аналіз джерел, останніх досліджень та публікацій. У межах класичної етики поняття доброчесності розвивалося у трьох основних напрямках. Етика чеснот Аристотеля розглядала середину (міру) як властивість доброчесності [1, с. 276].

Етика І. Канта визначала моральність виключно через намір людини, як етику внутрішнього переконання і доброї волі, ігноруючи наслідки [1, с. 322].

Класичний утилітаризм Дж. С. Мілля та І. Бентама, оцінював смисл етичних принципів і норм виключно за максимізацією корисності для більшості [2, с. 55–56; 359–360; 3].

Аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити чотири взаємопов'язані наукові напрями, у межах яких поняття доброчесності набуває правового, філософсько-антропологічного, освітнього та міждисциплінарного вимірів.

Перший напрям охоплює етико-правове трактування доброчесності у публічному управлінні та правозастосуванні. У праці Н. В. Максименко доброчесність розглянуто як етико-правову категорію, що визначає моральні межі поведінки публічних службовців і виступає ключовим критерієм довіри громадян до державної влади. Авторка доводить, що доброчесність є основою формування професійної етики державної служби, поєднуючи норми права з моральною відповідальністю особи та відзначає такі методологічні проблеми: термінологічну неоднорідність: плутанина між «доброчесність», «чеснота», «порядність»; фрагментарність: недостатність емпіричних вимірювань поза антикорупційними індикаторами; складність розмежування: труднощі у розрізненні етичного і правового аспектів. Доброчесність визначається як інтегративна якість, що поєднує внутрішню чесність, моральну стійкість і правову визначеність у статусі публічного службовця. Її подальше системне вивчення необхідне для розроблення ефективних критеріїв добору кадрів та зміцнення суспільної довіри до держави [4]. К. Коваленко аналізує співвідношення понять чесності, доброчесності та академічної доброчесності у законодавчому й науковому контекстах, наголошуючи, що дотримання принципів доброчесності закладає основу для побудови довіри та стабільних міжособистісних відносин, підвищує репутацію закладів вищої освіти та їх випускників, забезпечуючи їх конкурентну спроможність, сприяє етичному зростанню і розвитку як особистості, так і суспільства в цілому [5]. О. Висоцька у своїй праці розкриває доброчесність як чинник

формування ідентичності людини, акцентуючи на її ролі в узгодженні внутрішнього морального вибору та розумного самопізнання, доводить, що доброчесність виступає стабілізаційним елементом, що допомагає людині зберегти внутрішню цілісність і моральний компас в умовах постійних змін і ціннісного плюралізму цифрового світу. Вона є критерієм, через який особистість сприймає себе і свої вчинки, забезпечуючи моральні рамки для самоідентифікації та інтеграції в суспільство [6]. Ці дослідження об'єднують ідею розумної дії як прояву моральної зрілості, у межах якої доброчесність постає системним критерієм етичної поведінки в публічній сфері.

Другий напрям зосереджується на філософсько-антропологічному осмисленні доброчесності як форми раціонального самоздійснення людини. О. В. Пономаренко визначає доброчесність як складову світоглядної культури та чинник життєтворчості, що забезпечує гармонію між розумом, моральністю та духовною зрілістю особистості, а кризові явища вимагають пошуку нового гуманістичного мислення та суспільної уваги до культуротворчого потенціалу доброчесності. В той же час, зазначає автор, подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку стратегій впровадження доброчесності як життєтворчості на всіх рівнях освітніх та виховних практик (від дошкільної освіти до мистецьких проєктів) [7]. Н. Хамітов розглядає академічну доброчесність як виклик і волю, тобто прояв філософської антропології відповідальності, яка узгоджує свободу дії з етичними нормами. Особливе значення академічній доброчесності відводиться в умовах війни, так як недостатня доброчесність в умовах миру лише може стримувати розвиток країни, але в умовах війни вона сприяти поразці. Академічна доброчесність є основою інноваційних рішень і шляхом до реальної, стабільної та стратегічної перемоги, що сприяє утвердженню гуманістичної цивілізаційної суб'єктності України [8]. М. Бойченко аналізує доброчесність розуму у контексті нового Просвітництва, наголошуючи, що моральна рефлексія є невід'ємною складовою раціонального мислення, а розум, позбавлений доброчесності, втрачає гуманістичний сенс. Доброчесність розуму не може бути відокремленою від його відповідальності за власне майбутнє і є єдиною основою для побудови стійкого, відповідального, демократичного спільноту [9]. Л. Панченко та Н. Радіонова досліджують доброчесність у практиках освітньої життєтворчості, розкриваючи її як інтегративну якість особистості, яка поєднує етичну свідомість, волю саморегуляцію та здатність діяти «сродною», а отже – розумною. Авторки зміщують акцент з юридичного контролю на екзистенцій-

но-культурну необхідність доброчесності, використовуючи національні світоглядні основи [10]. У межах цього напрямку доброчесність осмислюється як філософська категорія, що визначає внутрішню єдність морального й розумового начал людини, і у її розвитку відводиться формотворча роль освіти як критичного ресурсу для національної стійкості.

Третій напрям відображає міждисциплінарне розширення поняття доброчесності у гуманітарних і природничих науках. А. Аддіс (A. Addis) визначає доброчесність як прояв людської гідності, як не статичної властивості, а постійного процесу захисту цілісності особистості від будь-яких форм систематичного приниження, що охоплює як захист тіла, так і право на автентичну соціальну і юридичну присутність у світі, що забезпечує цілісність морального та розумного начала в особистості [11]. К. Г. Таунсенд (K. G. Townsend) і Б. Д. Ерп (B. D. Earp) досліджують принципи тілесної доброчесності та автономії у педіатричній етиці, підкреслюючи необхідність розумного балансу між свободою дитини й моральною відповідальністю дорослого, щоб дитина могла вільно і повноцінно створити власний доброчесний життєвий наратив [12]. Дж. Дж. Кей (J. J. Kay) розкриває зміст поняття «екологічної доброчесності» як принципу гармонійного управління природними системами, що ґрунтується на розумному використанні ресурсів, зауважує, що поняття цілісності – чи то екологічної, чи культурної – є критично важливим проявом колективної здатності до розумної дії. Ця системна потреба у цілісності лише підтверджує, що й на індивідуальному рівні доброчесність є необхідним моральним механізмом, який забезпечує розумний, самокоригуючий та довгостроково стійкий життєвий шлях [13]. Дж. Веббер (J. Webber) трактує доброчесність як кінцеву мету виховання характеру, стверджуючи, що вона є підґрунтям формування моральної автономії та здатності до раціонального вибору [14]. Ці дослідження розширюють межі розуміння доброчесності, підкреслюючи її універсальний характер як засади гармонійного існування людини з іншими людьми, природою й соціумом.

Четвертий напрям стосується інституційно-наукових і професійних аспектів доброчесності. Дж. Амбросж (J. Ambrosj) та співавтори аналізують феномен «ціннісно-вільного ідеалу» у кодексах наукової доброчесності, доводячи, що моральна відповідальність дослідника є ключовою умовою об'єктивності знань [15]. Дж. В. Скрипек (J. W. Skrzypek) розглядає структурну доброчесність у філософському контексті як метафору гармонійної впорядковано-

сті буття, що відображає єдність матеріальної та духовної природи світу [16]. М. А. Ф. Санджані (M. A. F. Sanjani) доводить, що доброчесність керівників освітніх закладів прямо впливає на якість освітнього процесу, оскільки формує середовище, у якому моральне лідерство і раціональна організація праці взаємопов'язані [17]. Цей напрям демонструє, що доброчесність є не лише етичною, а й управлінською категорією, яка забезпечує стійкість і довіру у професійних спільнотах.

Попри наявність значного наукового доробку у сфері етики та філософії моралі, низка аспектів проблеми доброчесності залишається невирішеною. Недостатньо розроблено критерії її об'єктивного вимірювання, не визначено структурні рівні формування доброчесності у контексті розумної дії, а також не досліджено її вплив на ефективність суспільних і управлінських процесів. Попередні підходи здебільшого обмежувалися абстрактними морально-ціннісними трактуваннями, що не дозволяє використовувати доброчесність як практичний етичний індикатор поведінки. Запропоноване дослідження спрямоване на заповнення цих прогалин шляхом філософського переосмислення доброчесності як вимірюваної ознаки морально-розумної здатності людини. Передбачено обґрунтування її структурно-функціональної природи, формування нових методологічних засад етичної оцінки та розроблення практичної моделі впровадження етичної системи Розумність. Це дозволяє інтегрувати етичні критерії у систему публічного управління, освіти й науки, розширюючи наукове розуміння доброчесності як чинника моральної зрілості й належного урядування.

Мета статті. Мета статті полягає у філософському обґрунтуванні доброчесності як ознаки здатності людини діяти розумно, що поєднує моральні, інтелектуальні та соціально-відпові-

дальні аспекти поведінки особистості, а також у визначенні концептуальних засад застосування цього поняття як критерію моральної якості та чинника гармонійного розвитку суспільства.

Завдання статті:

1. Розкрити сутність поняття «доброчесність» у філософському вимірі, визначивши її як інтегративну моральну властивість розумної особистості.

2. Обґрунтувати взаємозв'язок доброчесності та розумності як основи моральної поведінки людини, виявивши її структурно-функціональні прояви у житті та суспільній діяльності.

3. Визначити ключові проблеми ціннісної невизначеності сучасного суспільства та запропонувати етичну систему Розумність як практичний інструмент формування доброчесності й утвердження моральної зрілості в контексті належного урядування.

Виклад основного матеріалу. У філософії моралі доброчесність розглядається як інтегральна характеристика моральної зрілості людини, що поєднує раціональність, етичність і соціальну відповідальність. Її сутність полягає у гармонійному поєднанні внутрішніх моральних принципів із розумною дією, спрямованою на благо як індивіда, так і суспільства. Етимологічно слово «доброчесність» походить від поєднання «добро» і «чесність», що вказує на єдність моральної настанови й правдивості, які в сукупності утворюють морально-розумну поведінку. У сучасному філософському дискурсі доброчесність дедалі частіше трактується як когнітивно-моральна компетентність – здатність осмислювати, оцінювати й діяти відповідально, виходячи не лише з етичних, а й з раціональних міркувань (табл. 1).

У сучасній науковій та практичній площині наведена систематизація компонентів доброчесності демонструє її багатовимірний харак-

Таблиця 1

Етимологічне та філософське наповнення поняття «доброчесність»

Компонент поняття	Первісне значення	Філософське тлумачення	Практичний вимір у сучасному суспільстві
Добро	Благо, що сприяє розвитку людини та суспільства	Основоположна моральна категорія, що визначає спрямованість дії на благо іншого	Виявляється у соціальних ініціативах, благодійності, волонтерстві, громадянській активності
Чесність	Правдивість, відсутність обману	Етична константа, що забезпечує єдність думки, слова та вчинку	Проявляється у відкритості комунікацій, прозорості управлінських рішень, академічній доброчесності
Розумність	Усвідомленість і логічна обґрунтованість дій	Єдність пізнавальної діяльності та морального вибору	Формує здатність до етичного судження й прийняття збалансованих рішень
Гармонія	Узгодженість особистого та спільного блага	Втілення принципу «золотої середини» у поведінці	Забезпечує толерантність, соціальну стабільність і довіру
Відповідальність	Усвідомлення наслідків власних дій	Міра моральної зрілості та самоконтролю	Реалізується у професійній етиці, державному управлінні, корпоративній культурі

Джерело: сформовано автором на підставі [1; 4; 12; 14].

тер і придатність до операціоналізації – тобто перетворення абстрактного морального поняття на вимірюваний критерій людської поведінки. Кожен елемент цієї структури – добро, чесність, розумність, гармонія й відповідальність – виконує окрему, але взаємодоповнювальну функцію у формуванні етичної компетентності особистості. Добро задає аксіологічний вектор дії, що визначає її ціннісну орієнтацію на користь інших [14]. Чесність виконує функцію морального фільтра, який забезпечує достовірність і прозорість соціальної взаємодії. Розумність забезпечує когнітивну адекватність поведінки, зменшуючи ризик імпульсивних чи деструктивних рішень. Гармонія формує здатність підтримувати соціальну рівновагу, що особливо важливо в умовах суспільної поляризації та інформаційних маніпуляцій [12]. Відповідальність, у свою чергу, трансформує етичну позицію у практичну дію, перетворюючи моральні наміри на конкретні суспільно корисні результати. На практиці така модель доброчесності знаходить застосування у сферах, де поєднуються моральна автономія та управлінська раціональність. У системі освіти вона лежить в основі академічної доброчесності, формуючи у студентів культуру доказового мислення й особистої відповідальності. У публічному управлінні доброчесність виступає критерієм етичної придатності управлінців, що дозволяє оцінювати не лише компетентність, а й моральну якість рішень. У бізнес-секторі вона проявляється через стандарти корпоративної етики, де чесність і розумність корелюють із довгостроковою довірою до бренду. Нарешті, у громадянському суспільстві доброчесність стає маркером соціального капіталу – невидимою, але критично важливою умовою стійкості демократичних інституцій.

Взаємозв'язок доброчесності та розумності має не теоретичний, а цілком практичний вимір, адже саме через розумну дію проявляється справжня моральна якість людини. Під розумністю

тут розуміється спосіб мислення і діяльності, які корисні для того, хто діє і мають позитивні наслідки як для того, хто діє так і для максимальної кількості живих істот і оточуючого середовища, або не шкодять їм. Така розумність виступає не лише як інтелектуальна здатність оцінювати реальність, а як уміння діяти осмислено, пропорційно обставинам і з урахуванням наслідків для інших. Тому доброчесність не існує без розумності: лише тоді, коли моральне рішення чи дія є розумними у наведеному контексті, в тому числі, логічно зваженими і соціально доцільними, їх можна вважати доброчесними. У цьому полягає сутність моральної автономії – дія, яка не диктується зовнішніми вимогами, а випливає з внутрішнього переконання людини у правильності вчинку. Такий підхід узгоджується з етикою розумного буття, у межах якої моральність постає як форма раціональної поведінки, що спрямована на гармонізацію власних потреб і спільного блага (табл. 2).

Зв'язок доброчесності з розумністю стає визначальним у тих сферах, де від рішень окремої людини залежить благополуччя інших. Так, у системі державного управління розумна дія проявляється через уміння чиновника діяти не за формальною буквою закону, а за його моральним змістом, коли на перший план виходять прозорість, справедливість і відповідальність перед громадянами [6], тобто – інтереси служби. У бізнесі доброчесна поведінка пов'язана з розумним балансом між прибутком і суспільною користю – компанії, які діють чесно й послідовно, отримують стабільну довіру клієнтів, навіть якщо короткостроково їхні прибутки менші. В освіті розумна доброчесність виявляється у викладача, який не лише вимагає дотримання правил академічної чесності, а й формує у студентів усвідомлення, чому саме чесність є умовою справжнього знання [8]. У повсякденному житті вона проявляється у вмінні не діяти зопалу – коли людина, перш ніж відповісти на образу чи несправдливості

Таблиця 2

Зв'язок доброчесності та розумності як критерію моральної поведінки людини

Сфера прояву	Сутність розумності	Вияв доброчесності	Практичний ефект
Особистісна поведінка	Осмисленість вибору, вміння прогнозувати наслідки	Вчинки, що узгоджуються з моральними принципами	Внутрішня рівновага, самоповага, відсутність когнітивного дисонансу
Міжособистісні відносини	Розуміння позиції іншого, уникнення імпульсивності	Поважність, чесність, здатність до емпатії	Підвищення рівня довіри, зменшення конфліктів
Професійна діяльність	Прийняття обґрунтованих рішень, етичне мислення	Відповідальність, справедливість, точність	Зростання професійного авторитету, стійкість колективу
Громадянська позиція	Критичне осмислення суспільних процесів	Принциповість, відданість суспільним цінностям	Формування активного громадянина, зміцнення соціального порядку
Управлінська діяльність	Розсудливість у прийнятті рішень, співвіднесення цілей із моральними нормами	Служіння спільному благу, доброчесне лідерство	Зниження корупційних ризиків, зміцнення суспільної довіри

Джерело: сформовано автором на підставі [1; 7; 14; 16].

вість, обирає шлях розумного самоконтролю й етичної гідності [17]. Таким чином, доброчесність і розумність утворюють внутрішню єдність, у якій моральна дія не є результатом сліпого наслідування правил, а постає наслідком усвідомленого вибору. У цьому й полягає її сучасне практичне значення: розумна доброчесність стає не просто чеснотою, а основою соціальної культури, що підтримує довіру, справедливість і моральну стійкість у всіх сферах людської взаємодії.

Доброчесність як інтегральна властивість особистості формується поступово, у процесі становлення людини, і виявляється по-різному залежно від вікового етапу та сфери діяльності. На ранніх етапах життєвого шляху вона набуває характеру засвоєних моральних орієнтирів, у підлітковому й юнацькому віці трансформується у внутрішню переконаність, а в зрілості стає стійкою світоглядною позицією, що визначає поведінку у професійних, соціальних і громадських взаєминах. Такий розвиток доброчесності можна розглядати як послідовну еволюцію моральної компетентності – від зовнішнього дотримання норм до усвідомленого служіння цінностям. На рівні суспільної практики доброчесність проявляється через виконання ролей, пов'язаних із відповідальністю за інші соціальні групи: у педагогічній, науковій, управлінській, підприємницькій, громадській

діяльності. Саме в цих сферах вона набуває функціональної природи, перетворюючись на показник моральної ефективності дії (табл. 3).

На практиці доброчесність функціонує як динамічна характеристика моральної зрілості людини, що змінюється відповідно до її життєвого досвіду й соціальної ролі. У дитинстві вона формується під впливом родини та школи, коли зразки поведінки засвоюються емоційно, через наслідування. У юності доброчесність набуває інтелектуального виміру – формується здатність самостійно розрізняти добро і зло, робити морально виважені вибори. У зрілості вона стає інтегрованою у професійну діяльність, перетворюючись на критерій якості праці та соціальної довіри. На пізніх етапах життя доброчесність переходить у форму духовного наставництва, коли людина передає свої моральні орієнтири молодшим поколінням. У соціальному вимірі доброчесність набуває системної функції – вона забезпечує стабільність суспільних відносин через довіру, передбачуваність і етичну узгодженість дій різних груп [11]. Так, у публічному управлінні доброчесна поведінка посадовця зміцнює легітимність держави; у бізнесі вона стає умовою сталого розвитку; у науці – запорукою достовірності знань; у громадському житті – основою колективної солідарності [14]. В умовах

Таблиця 3

**Структурно-функціональні ознаки доброчесності на різних етапах життя
та в основних сферах суспільної діяльності**

Етап життєвого шляху / Сфера діяльності	Ключова ознака доброчесності	Функціональний зміст	Практичне виявлення у сучасних умовах
Дитинство	Формування елементарних уявлень про добро і справедливість	Засвоєння моральних норм через наслідування та виховання	Освітні програми з етичного виховання, родинна соціалізація, дитячі волонтерські ініціативи
Юність	Самоусвідомлення морального вибору	Розвиток відповідальності за власні вчинки	Участь у молодіжних дебатах, учнівському самоврядуванні, соціальних проектах
Зрілість	Професійна етична самодостатність	Узгодження особистих і суспільних цілей	Добросовісна праця, чесність у професії, служіння спільному благу
Пізня зрілість	Моральна стабільність і передача досвіду	Наставництво, формування морального авторитету	Публічна активність, менторство, волонтерство у громадських організаціях
Старість	Рефлексія і духовна доброчесність	Осмислення життєвого досвіду, підтримка моральної пам'яті суспільства	Етичне лідерство в громаді, участь у культурно-просвітницьких ініціативах
Освітня сфера	Педагогічна чесність і моральна відповідальність	Формування культури мислення й етичної поведінки молоді	Академічна доброчесність, етичні кодекси освітніх інституцій
Наука	Інтелектуальна доброчесність	Відданість істині, незалежність суджень	Дотримання наукової етики, прозорість у цитуванні та дослідженнях
Публічне управління	Етична компетентність	Справедливе використання влади, відповідальність перед суспільством	Антикорупційна поведінка, прозорість процесів прийняття рішень
Бізнес	Соціальна чесність і довіра	Відповідальне ведення справ з урахуванням суспільного блага	Корпоративна етика, екологічна й соціальна відповідальність
Громадянське суспільство	Відданість демократичним цінностям	Добровільне служіння спільним інтересам	Громадський активізм, участь у благодійних та екологічних рухах

Джерело: сформовано автором на підставі [4; 6; 11; 13].

сучасної України, де процеси відновлення, воєнних і соціальних викликів вимагають високої моральної згуртованості, доброчесність стає не лише особистісною чеснотою, а й елементом національної стійкості – ознакою здатності діяти розумно, чесно й відповідально в ім'я спільного майбутнього.

Сучасне суспільство переживає глибоку кризу моральної визначеності, зумовлену розмитістю ціннісних орієнтирів і відсутністю єдиної системи етичних критеріїв, за якими можна було б об'єктивно оцінити доброчесність особистості. Унаслідок цього моральні норми дедалі частіше набувають відносного характеру, а оцінка поведінки людини залежить не від її внутрішньої мотивованості, а від соціальних очікувань або ситуативних інтересів. Така ситуація створює небезпечний розрив між знанням про мораль і її практичним застосуванням [6]. У політиці це проявляється у толеруванні нечесних дій під виглядом доцільності (прикладом цього є агресивна війна росії проти України та реакції впливових політиків), у бізнесі – у підміні етичних стандартів комерційними вигодами, в освіті – у формальному дотриманні принципів академічної доброчесності без внутрішньої переконаності у їхній цінності. Відсутність вимірюваної етичної системи призводить до того, що доброчесність перетворюється на декларативне поняття, позбавлене критеріїв перевірки [4]. Це унеможливає її використання як реального показника моральної якості людини, знижує ефективність соціального контролю й підриває довіру між інституціями. У результаті суспільство функціонує у стані моральної ентропії, коли цінності втрачають ієрархію, а поняття честі, відповідальності й справедливості виявляються замінені на прагматичні мотиви. Подолання цієї проблеми потребує створення системи раціонально обґрунтованих етичних орієнтирів, здатних повернути моральність у площину вимірюваного й перевірюваного людського досвіду.

Етична система Розумність може виступати дієвим концептуальним інструментом для подолання моральної невизначеності сучасного суспільства, оскільки ґрунтується на принципі узгодження раціонального мислення з етичними нормами поведінки. В основі етичної системи Розумність лежить принцип розумності – правило, у відповідності до якого дія повинна бути потрібною, бажаною, приємною в міру (корисною) та мати позитивні наслідки як для того, хто діє та максимальної кількості живих істот і оточуючого середовища, або не шкодити їм. Ключовими елементами зазначеного принципу виступають і вимагають аналізу: дія, стимули до дії – потреби (те, що об'єктивно необхідне),

бажання (те, що хочеться), оскільки кожна дія чи рішення вважаються як необхідні чи бажані/не бажані, оцінка – вподобання (те, що подобається), оскільки будь-яка дія чи рішення оцінюються як приємні чи ні, забезпечення балансу (міри), оскільки діяльність не має бути надмірною чи недостатньою, корисність (потрібність, бажаність, приємність в міру) для суб'єкта діяльності, оскільки дія не повинна здійснювати руйнівний вплив на нього самого, його життя і здоров'я, гідність та життєві перспективи, наслідки (позитивні чи негативні) чи відсутність шкоди для оточуючих (людей, тварин, природи тощо). Діяльність можливо розглядати як розумну у випадках, коли усі перелічені елементи перебувають у взаємній узгодженості між собою: вона є корисною (потрібною, бажаною, приємною в міру) для того, хто діє та призводить до позитивних наслідків, або не шкодить їм. У разі, коли хоча б один з елементів (корисно, позитивні наслідки) неможливо реалізувати, то дія визнається нерозумною. Оцінка дій на відповідність переліченим критеріям є системним підходом до аналізу дії чи рішення, яка дає конкретний результат – констатацію факту – вчинена дія чи прийняте рішення може бути вчиненою чи ні, а які вже вчинені-слід їх було вчиняти чи ні, що є потужним чинником виховання і профілактики правопорушень.

Практичне впровадження етичної системи Розумність передбачає інтеграцію категорії розумності у процеси виховання, управління, освіти та суспільної комунікації. На рівні особистості така система спрямована на розвиток здатності людини до морального самоконтролю, критичного аналізу власних дій і відповідальності за їхні наслідки. На інституційному рівні вона створює основу для оцінювання доброчесності як конкретної, вимірюваної якості – через відповідність дій критеріям потрібності, користі, моральної доцільності та позитивного впливу на суспільство [4].

Важливо зауважити, що доброчесність в практичній площині неможливо розглядати як явище само по собі. Тут доречно буде така аналогія. Гострота це якість предмету – ножа, різця, пили тощо. Без зв'язку з конкретним предметом, гострота практичної цінності не має, це просто характеристика яка не існує окремо від предметів, які мають таку властивість, ознаку, якість. Так само доброчесність сама по собі не має практичної цінності і не може бути застосована як критерій оцінки. Тільки разом з людиною доброчесність набуває статусу критерія оцінки. При чому не всяка людина може бути оцінена як доброчесна, а тільки така, поведінка якої відповідає цій характеристиці. Тільки розумна людина може вважатись доброчесною і тільки якщо вона

розумна в такому сенсі: її дії та рішення є корисними для неї самої та максимальної кількості живих істот і оточуючого середовища, або не шкодять їм. А якщо ми говоримо про державних службовців, то – відповідають інтересам служби. Таким чином, якщо ми розглядаємо доброчесність як ознаку здатності людини діяти розумно, вона набуває критерію вимірюваності, оскільки корисність, позитивні наслідки можна виміряти і математично обрахувати. А це відкриває широкі перспективи до застосування доброчесності для оцінки не тільки дій і рішень людини, а й для відбору кандидатів на посади державних службовців і не тільки. Такий відбір дасть можливість зрозуміти чи будуть дії та рішення цієї людини розумними, тобто, чи є і буде така людина доброчесною.

В науковій практиці існує проблема з однозначністю визначень абстрактних понять, оскільки слова, з яких формуються ці визначення понять часто мають різний зміст в уяві науковців. Це призвело до того, що у сферах науки, які лежать в основі будівництва, сільського господарства, машинобудування та ін., вчені досягають домовленості щодо таких визначень понять і будують свої теорії на основі цих визначень понять. Це створює основу для стабільності та розвитку. Але ж в основі цієї стабільності лежить дещо суб'єктивне – домовленість вчених. Так само можна досягнути домовленості у визначенні абстрактних понять таких як доброчесність. Для чого це потрібно? Для того, щоб перевести доброчесність у вимірювану площину та до практичного застосування. Поняття доброчесності має однозначно розумітися у сфері публічної служби, правосуддя, її мають розуміти діти, оскільки від цього залежить не тільки сталий розвиток держави, а й її безпека. Але як досягнути такої домовленості між науковцями? Вище було проаналізовано більше десятка джерел і всі науковці сходяться в одному, що доброчесність не має однозначного визначення. І ця проблема немає вирішення, крім одного способу – знайти те, з чим погодяться усі дослідники етики, тобто з такою основою для визначення, з якою неможливо не погодитись. Перед тим, як запропонувати цей спосіб, пропоную звернути увагу ще на одну деталь, яка є головною проблемою у неоднозначності визначень. Це стосується відсутності однозначного розуміння змісту звуків. Можливо, колись такі знання були-про зміст звуків. Тобто, що означає буква «А», що означає буква «Б» та ін? Ці знання сьогодні відсутні або недоступні для вчених лінгвістів в тій мірі, яка б дозволила сказати, що якщо слово д-о-б-р-о-ч-е-с-н-і-с-т-ь складається з перелічених букв, то на основі науки про зміст цих букв це слово означає... і ого-

лошується якась лінгвістична формула, яка має силу математичної формули (хоча, математика також результат домовленості вчених про її аксіоми), і однозначно пояснює доброчесність як щось конкретне, відчутне та однаково зрозуміле. Але доки наких авторитетних знань нема в користуванні лінгвістів, є пропозиція досягнути домовленості між науковцями та прив'язати абстрактне поняття – доброчесність до конкретних вимірюваних явищ. Як-то, наприклад, доброчесність це ознака здатності людини діяти розумно. В даному контексті розумність розуміється як спосіб поведінки, який потрібний, бажаний, прийнятний в міру (корисний) та має позитивні наслідки як для самого діючого, так і для максимальної кількості живих істот і оточуючого середовища, або не шкодить їм. В даному визначенні – доброчесність – абстрактне поняття, розумність – абстрактне і вимагає домовленості, але її ми можемо не досягнути через суб'єктивний погляд вчених на ці поняття. Єдине що можна виміряти – це наслідки дій, оскільки дії, це взаємодія людей із зовнішнім світом, яка залишає матеріальні сліди. А все що стосується слідів може бути зафіксовано об'єктивно, оцінене, виміряне і класифіковане. У всякому разі будь-який наслідок матеріальний: викликає фізичне відчуття. Тому, якщо ми визначили розумність через наслідки і тим сами зробили її дотичною та конкретною, так само ми можемо зробити і з доброчесністю, прив'язавши її до наслідків дій. Якщо визначення розумності прив'язане до наслідків, як спосіб мислення людини, який веде до них, то доброчесність прив'язуємо до наслідків, як ознака якості людини діяти розумно, і не самої людини, а її здатності діяти розумно.

Тобто, яка людина є доброчесною? Така, результатом дій якої є позитивні наслідки як для неї самої так і для максимальної кількості живих істот і оточуючого середовища, або відсутність шкоди для них. А якщо така людина є розумною, тоді доброчесність це ознака здатності людини діяти розумно. Чому це не ознака розумної людини, а ознака її здатності діяти розумно? Тому, що розумна людина, яка не діє як вона має відношення до доброчесності? І як можна зрозуміти чи вона доброчесна, якщо вона не діє? Всі люди які мовчать і нічого не роблять схожі на розумних і їх авансом можна назвати розумними. Але все стає ясно тільки тоді, коли вони починають діяти. І тому, доброчесність, якщо ми хочемо дати їй чітке визначення через вимірювані речі, має бути пов'язана з діяльністю людини, яка є родовим поняттям для усіх видів діяльності людини в тому числі й урядування. Тому визначення доброчесності, як ознаки здатності людини діяти розумно вважаємо коректним.

У практичному вимірі етична система Розумність має бути впроваджена як етична рамка для прийняття рішень у публічному управлінні, бізнесі, освіті та науці. У державному секторі вона може стати інструментом етичного аудиту, що дозволяє оцінювати не лише законність, а й розумність управлінських рішень. У бізнес-середовищі її принципи сприятимуть формуванню моделі корпоративної доброчесності, де критерієм ефективності виступає не лише прибуток, а й довіра суспільства. В освітній сфері запровадження системи Розумність забезпечить виховання покоління, здатного не просто засвоювати норми академічної доброчесності, а й усвідомлено діяти відповідно до них. У науковій діяльності вона слугуватиме запорукою інтелектуальної чесності та об'єктивності досліджень. Таким чином, етична система Розумність може бути розглянута як універсальний методологічний інструмент формування моральної зрілості особистості та практичного втілення доброчесності у державному управлінні. Її впровадження сприятиме переходу від декларативної етики до вимірюваної моральної компетентності, що забезпечить відновлення суспільної довіри, зниження рівня корупційних практик і становлення культури належного урядування, заснованої на поєднанні розуму, відповідальності та добра.

Висновки. У межах класичної етики Аристотель фокусується на внутрішній якості та ідеалі, тоді як принцип Розумності фокусується на вимірюваному зовнішньому наслідку (користь/шкода). Етика І. Канта визначала моральність виключно через намір людини, як етику внутрішнього переконання і доброї волі, ігноруючи наслідки. Принцип Розумності є повною протилежністю, оскільки вона цілком базується на наслідках (утилітарна вигода для максимуму суб'єктів). Це чітко відокремлює етику Розумності від етики наміру.

Класичний утилітаризм Дж. С. Мілля та І. Бентама, оцінював смисл етичних принципів і норм виключно за максимізацією користі для більшості. Принцип Розумності йде далі: додає вимірюваність: переводить загальне "щастя" у конкретні, вимірювані, математично обраховувані наслідки; додає сталість: включає навколишнє середовище як об'єкт користі, чого немає у класичному утилітаризмі.

Це доводить, що Етична Система Розумність, в основі якої лежить принцип розумності є синтезом, який: успадковує фокус на користі від утилітаризму (Бентам, Мілля), вирішує проблему вимірюваності та застосовності, з якою не справляється класична етика (Аристотель, Кант).

У ході дослідження встановлено, що доброчесність є інтегральною характеристикою моральної зрілості людини, яка поєднує раціональність

мислення, етичну свідомість і відповідальну дію. Доведено, що доброчесність виступає не лише моральною чеснотою, а й практичним критерієм як ознака здатності діяти розумно – тобто осмислено, справедливо та з урахуванням суспільного блага. Вона забезпечує моральну саморегуляцію, формує довіру між людьми та підвищує стійкість суспільних інституцій. Виявлено ключові проблеми сучасного розвитку – розмитість моральних орієнтирів, релятивізацію етичних норм і відсутність вимірюваної системи оцінювання доброчесності, що призводить до втрати критеріїв моральної поведінки та підміни цінностей прагматичними мотивами. Рекомендовано впровадити етичну систему Розумність як концептуальну основу вимірювання та розвитку доброчесності в освіті, публічному управлінні, бізнесі й науці. Вона має забезпечити поєднання морального мислення з раціональним оцінюванням наслідків дії, створюючи умови для формування культури відповідального лідерства та прозорого прийняття рішень. Перспективи подальших досліджень полягають у повному описанні етичної системи Розумність, розробленні методів кількісного й якісного вимірювання доброчесності, визначенні поведінкових індикаторів моральної зрілості та створенні науково обґрунтованої етичної моделі належного урядування, що поєднує розум, мораль і суспільну відповідальність.

Література

1. Тофтул М. Г. Т 50 Етика: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 416 с. (Альма-матер) DOI: https://library.udpu.edu.ua/library_files/413971.pdf
2. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/11783/1/етика-1.pdf>
3. Summary of Utilitarianism. *Reason and Meaning*. URL: <https://reasonandmeaning.com/utilitarianism-in-detail/>. (Дата звернення: 20.10.2025).
4. Максименко Н. В. Доброчесність як етико-правова категорія у діяльності органів публічної служби. *Актуальні питання юридичної науки*, 2024. № 23. С. 547–554. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.74>
5. Коваленко К. Чесність, доброчесність, академічна доброчесність: співвідношення понять у науковому та законодавчому дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024. Вип. 76, т. 1. С. 283–289. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/76-1-44>
6. Висоцька О. Доброчесність як важливий чинник формування ідентичності людини: концептуальні трансформації. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 2024. Вип. 4, № 63. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.63.315202>
7. Пономаренко О. В. Доброчесність як складова світоглядної культури та чинник життєтворчості.

Освітній дискурс: зб. наук. пр., 2023. Вип. 47, № 12. С. 53–60. DOI: https://www.journal-discourse.com/files/pdf/2023_47_12_-5.pdf

8. Хамітов Н. Академічна доброчесність як виклик, вимога і воля: контексти філософської антропології, етики й філософії освіти. *Філософія освіти*, 2024. Т. 29, № 2. С. 27–47. DOI: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/780/675>

9. Бойченко М. Доброчесність розуму нового Просвітництва. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 2025. Т. 1, Вип. 1, № 181. С. 3–21. URL: <https://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/view/576/553>

10. Панченко Л., Радіонова Н. Доброчесність у практиках освітньої життєтворчості. *Філософія освіти*, 2025. Т. 31, № 1. С. 155–165. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/885/747>

11. Addis A. Dignity, Integrity, and the Concept of a Person. *ICL Journal*, 2020. Vol. 13, № 4. P. 323–372. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3051463

12. Townsend K. G., Earp B. D. Respecting bodily integrity and autonomy in pediatric populations. *Clinical Ethics*, 2024. Vol. 19, № 4. P. 285–290. DOI: <https://doi.org/10.1177/14777509241295568> (date of access: 08.03.2025).

13. Kay J. J. On the nature of ecological integrity: some closing comments. In: *Ecological Integrity and the Management of Ecosystems*, 2020. CRC Press. P. 201–212. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.1201/9781003070542/ecological-integrity-management-ecosystems-steven-woodley-james-kay> (дата звернення: 08.03.2025).

14. Webber J. Integrity as the goal of character education. *Royal Institute of Philosophy Supplements*, 2022. Vol. 92. P. 185–207. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/153599/1/IntegrityAsTheGoalOfCharacterEducation.pdf>

15. Ambrosij J., Desmond H., Dierickx K. The value-free ideal in codes of conduct for research integrity. *Synthese*, 2023. Vol. 202, № 133. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11229-023-04377-y>

16. Skrzypek J. W. Structural integrity uncompromised: on behalf of the structural hylo-morphist. *Asian Journal of Philosophy*, 2025. Vol. 4, № 113. DOI: <https://doi.org/10.1007/s44204-025-00349-w>

17. Sanjani M. A. F. The impact of school principals on graduate quality through character education initiatives. *Journal of Educational Management Research*, 2024. Vol. 3, № 1. P. 30–46. URL: <https://serambi.org/index.php/jemr/article/view/347/380>

Анотація

Пилипко А. Г. Доброчесність як ознака здатності людини діяти розумно. – Стаття.

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю філософського осмислення доброчесності як універсального критерію моральної поведінки людини в умовах ціннісної невизначеності сучасного суспільства. У період соціальних трансформацій, морального релятивізму та зростання раціоналізації управлін-

ських процесів постає потреба у переосмисленні етичних засад людської дії. Доброчесність у цьому контексті розглядається як інтегративна якість, що поєднує розумність, моральність і відповідальність, формуючи підґрунтя суспільної довіри та належного урядування.

Мета статті полягає у філософському обґрунтуванні доброчесності як ознаки здатності людини діяти розумно – тобто гармонійно поєднувати моральні, інтелектуальні та соціально-відповідальні аспекти поведінки особистості, а також у визначенні теоретико-концептуальних засад її застосування як критерію моральної якості й чинника стійкого розвитку суспільства.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах цілісності, системності та міждисциплінарності з використанням методів феноменологічного, герменевтичного та аксіологічного аналізу. Застосовано структурно-функціональний підхід для виявлення етапів формування доброчесності у життєвому циклі людини та її проявів у ключових сферах суспільної діяльності.

Результати дослідження полягають у встановленні зв'язку між доброчесністю та розумністю як фундаментальною ознакою моральної поведінки. Доведено, що доброчесність функціонує як ознака здатності людини діяти відповідно до принципу моральної доцільності, а не лише зовнішніх норм, і є практичним проявом раціональної етики. Виявлено структурно-функціональні ознаки доброчесності на різних етапах життєвого шляху людини – від засвоєння моральних норм до їх свідомого втілення у професійній, управлінській та громадській діяльності.

Висновки засвідчують, що доброчесність є свідченням високої моральної саморегуляції особистості та чинником стабільності суспільних відносин. Визначено, що відсутність вимірюваної етичної системи призводить до релятивізації цінностей, втрати моральних орієнтирів і ослаблення суспільної довіри. Запропоновано практичне впровадження принципів етичної системи Розумність у державне управління, освіту, науку та бізнес як засобу підвищення моральної ефективності рішень.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні моделей етичної діагностики та поведінкових індикаторів доброчесності, що дозволять інтегрувати моральні критерії у процеси публічного управління та формування культури відповідального лідерства.

Ключові слова: доброчесність, моральна зрілість, етична свідомість, розумна дія, розумність, суспільна довіра, ознака здатності діяти розумно, моральна відповідальність, філософія моралі, належне урядування.

Summary

Pylypko A. G. Integrity as a person's ability to act reasonably. – Article.

Relevance of the research is determined by the need for a philosophical rethinking of integrity as a universal criterion of moral human behavior in the context of contemporary value uncertainty. In a period of social transformation, moral relativism, and increasing rationalization of governance processes, there arises

an urgent necessity to redefine the ethical foundations of human action. Integrity in this context is viewed as an integrative quality that combines reasonableness, morality, and responsibility, thereby forming the basis for public trust and good governance.

The purpose of the article is to philosophically substantiate integrity as a sign of a person's ability to act reasonably – that is, to harmoniously combine moral, intellectual, and socially responsible aspects of individual behavior, as well as to determine the theoretical and conceptual principles of its application as a criterion of moral quality and a factor in the sustainable development of society.

Research methodology is based on the principles of integrity, systematization, and interdisciplinarity, employing phenomenological, hermeneutic, and axiological methods of analysis. A structural-functional approach has been applied to identify the stages of integrity formation throughout the human life cycle and its manifestations in key areas of social activity.

Research results demonstrate the established relationship between integrity and reasonableness as a fundamental feature of moral behavior. It has been proven that integrity functions as a person's capacity to act according to the principle of moral rationality rather than mere compliance with external norms, serving as a

practical embodiment of rational ethics. Structural and functional features of integrity have been identified at different stages of human life – from the acquisition of moral norms to their conscious implementation in professional, managerial, and civic activities.

Conclusions indicate that integrity is a foundation of moral self-regulation and a key factor in the stability of social relations. It has been established that the absence of a measurable ethical system leads to the relativization of values, the erosion of moral orientations, and the decline of public trust. Practical implementation of the ethical system of “reasonableness” in public administration, education, science, and business is proposed as a means of enhancing the moral effectiveness of decision-making.

Prospects for further research include the development of ethical diagnostic models and behavioral indicators of integrity that will allow the integration of moral criteria into public governance processes and the formation of a culture of responsible leadership.

Key words: moral maturity, ethical awareness, rational action, social trust, moral responsibility, philosophy of morality, good governance.

Дата надходження статті: 13.11.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025